

Tartu Riiklik Ülikool
NSU Lõuna ajaloo kateeder

Eesti–Vene
poliitilistest suhetest
XIII sajandi algul
(1206 - 1227)

Diplomitöö

Imbi Männik
Vkursuse üliõpilane
Juhendaja :
van.õp. S. Vahtre

*TRÜ NSU Lõuna
ajal. kat. nr. 1528.*

Tartu 1960

Sissejuhatus

XIII sajandi alguses ulatub Rooma paavstide õhutusel ja õnnistusel tegevate itta tungivate sassa feodaalide ja kaupmeeste agressiivne tegevus juba Eesti aladele. Hiljem ühendavad oma jõud sauskastega na Jaani ja Rootsi, keda saanti juhendab Rooma, ning aastail 1206 - 1227 peavad eestlased risa vabadusvõitlust rööramaste vallutajate vastu. Peale eestlaste maa, riu-
miste ja saubatele oma näite haaranis taotlevad rissetungijate plaanid veel saugemaid eemärue. Rooma paavstid näevad Baltimaades, saallulgas ka. Es-
tis, võimalikun platsdammi edantungi-
mises Vene riigi aladele, mis saan-
das erilise tähtsuse XIII sajandi algus-
soses sündmustega Lõuna-Euroopas.
Võitluste näigus haanavad seda ten-

dentri oimama na neue vürstid.

Vene vürstiriinidel endil olid samuti välja mujunenud teatud pretensioonid Eesti alade suhtes, ja nii põimuvad XIII sajandi algul, eestlaste vabadusvõitluse perioodil, Eesti mitmete riinide väga keerulised poliitilised huvid. Kui eestlaste eneste vahekorrad Lausa, Taani ja Rootsiaga on wogu vabadusvõitluse jooksul üldiselt üheilmelised, siis Eesti ja Vene poliitilised suhted teevad sel perioodil läbi mitu etappi. Eesti-Vene vastastiku poliitiliste vahekorrad lähem vaatlemine eestlaste vabadusvõitluse ajal XIII sajandi algul ongi seatud häesoleva diplomitöö eesmärgis, kusjuures kõigepealt on püütud kindlaks määrata Eesti-Vene poliitiliste suhete olemus ja selles toimunud muudatused. Antud minimeses erineb senises ajalookirjanduses esinud ja liinui.

Eesti-Vene poliitiliste suhete teadaolev ajalugu saab oma alguse juba IX sajandil, kuid andmete vähesuse tõt-

4

tu pole võimaliku kindlaks määrata nende rühete konkreetsed olemused sel sajandil. Järgneva sajandite kohta on teatav rohkem ning teatava kindlusega võib Eesti-Vene poliitilisi suhteid kuni XIII sajandialguseni üldistes joontes iseloomustada järgnevalt: ühelt poolt vene vürstide (vastavalt Kiievi ja Novgorodi - Pihva) taotlus saavutada Eesti hõimude võtmine varafeodaalses vormis, mis ajutiselt ilmselt ka õnnestus; teiselt poolt eestlaste küllalt tugev vastupanu sellele taotlusele, mis viis sõltumise katkemiseni, ja eestlaste vasturõhkanähtude lähivõimimine. Peamisteks vene vürstide retkede objektideks olid Tartu ja Otepää, kuna neid läbis peamine maismaine ühendustee Pihva ja Novgorodi ning Läänemere rannikuliin asustavate sadamate vahel. Kuid ka X - XII sajandi kohta on allivate andmed küllalt napid, mis raskendavad lõplike ja täiesti kindlate järelduste tegemist.

Ka ei saa päris kindlalt öel-

da, misinguseks olid kujunenud Eesti-Vene poliitilised vahekorrad vahetult eestlaste vabadusvõitluse alguseks. Läti Hevriu väidab vähemalt Ugandi kohta, et „kuni ristimiseni on [see] alati sõltumatu olund“¹⁾, kuid see on ka arinuse-
 seus sellelaadiliseks otseseks teateks. Võib arvata, et sauskate rissetungi alguseks polnud ka teised eesti hõimud sõltumaks vene vürstidest²⁾, vähemalt x^{III} sajandi esimesel aastakuul. J. Zutiis näiteks arvab, et eestlased vabanevad ajutiselt andami maa-
 misest x^{II} sajandi 90-aastast kuni 1210. aastani³⁾, mis on küllalt tõenäoline, kuna on teada eesti hõimude alluvusvahenduste mitmelise nõrku ja ebapüsivus. A. Nassonovi uurimustest selgub, et vene vürstid olivat osa Eesti territooriumist, põhiliselt Ida-Estis, x^{II} sajandi lõpul ja x^{III} sajandi algul niiskui pidanud oma maksimumiks alaks⁴⁾, mis inuargi

1) T. L., x^x, 3.

2) Зигмунд, л. 44; Кеңсаяр, л. 56-57.

3) Зигмунд, л. 44.

4) Нассонов, л. 83.

jätab võimaluse, et ajutiselt võis mõtetus katkenuks olla.

Õstlaste vabadusvõitluse aegsete Eesti-Vene poliitiliste suhete kohta on allikmaterjali tunduvalt rohkem kui eelnevate sajandite kohta. Põhilisus allikorus antud kirjanduse kohta on nn. Läti Hevriku kroonika, mis kirjeldades eelkõige küll sõjlaste tegevust Liivimaal vallutuste algusest kuni lõpuni Riia piiskoppide hünide sisuühalt, annab siiski võimaluse küllalt oluliste järelduste tegemiseks Eesti-Vene suhete kohta käsitataval perioodil. Läti Hevriku poolt antud andmed on mõnede sündmuste osas küllalt üksikasjalikud ja ka kronoloogiliselt täpsed, kuid mitte päris täielikud ning kõiki probleeme nende põhjal nii ammendavalt lahendada ei saa. Käesoleva töö koostamisel on kasutatud nii L. Arbusowi ja A. Baneri poolt publitseeritud Läti Hevriku kroonika ladinakeelset teksti¹⁾ kui ka J. Anni-

1) H & C.

ni veneelset tõlget¹⁾.

Läti keelise kroonika jääb ka peaaegu ainukeseks allikaks, sest vene letopismid - Novgorodi I²⁾ ja IV³⁾ ning Pihuva I⁴⁾ - annavad väga vähe lisa Läti keelise teadetele. Peale vene allikate teadete lühiduse raskendab nende kasutamist ka morfoloogiline ebatäpsus, pealegi on need kroonikad allinõuutiliselt peaaegu läbi töötamata.

Balti-Vene poliitilised suhted on leidnud käitlemist ka rea ajaloolaste mitmesuguse rätusega töös.

Balti-saasa ajaloolastest on antud probleemi põhjalikumalt ja ühineajalikumalt käitlemised F. Kussler oma töös. Vene enälge valitsemise lõppemine Baltimaadel XIII aastasajal⁵⁾, mille eest autorile anti Vene Teaduste Akadeemia Uuoroni-nimeline preemia. F. Kussler on põhiliselt läbi töötanud kogu allinõu-

1) TL.

2) K TL.

3) ПСРЛ, IV к.

4) ППД.

5) Кеңсаяр.

materjali, mis on abius allinavriitilise analüüsi teostamiseks ning ne tema järeldused Eesti-Vene poliitiliste suhete põhiiseloornu kohta tuleb õigeus lugeda. Sama perioodi ajaloolase R. Hausmanni, Laulaste ja taaulaste võitlus Eestimaa valdamise pärast kuni 1227¹⁾ on oma mõningate seisukohtade poolt samuti hünjakuur antud töö jaoks. Ka balti-saasa ajaloolase E. Bennelli tööd „Vene-Liivi monograafia IX sajandi keskpaigast kuni 1410. aastani“²⁾ on paljudele juhtudele kasutatud monoloogia täpsustamiseks.

Eesti kodanlike ajaloolaste poolt Eesti-Vene suhete küsimuste lahendamiseks annavad ülevaate nende poolt koostatud Eesti ajaloo üldnäsitlused - „Eesti ajalugu“³⁾ (vastava osa kirjutanud H. Kruus) ja „Eesti rahva ajalugu“⁴⁾ (vastava osa J. Libelt). Eriti rõhane viist kannab tugevat tendentslikkuse pitsurit, käsitledes vii-

1) Hausmann.

2) Bennell.

3) E. A.

4) E. R. A.

ni vastavaid poliitilisi sündmusi
 eluõige „vene hädaolu“ kujunemise
 seisukohalt, kuid fautilise materjali
 osas on ta rõõdlemisi põhjaliku. „Zesti aja-
 lugu“ on oma järeldustes tunduvalt
 objektivsem, kuid ka rohuem noosta-
 teriva iseloomuga teos. Zesti - Vene
 suhete oleumist mõistab mõnede põhi-
 probleemides õigesti ka H. Moora oma
 artikulis „Zestlaste vabadusvõitlusest
 700- ja aasta eest“ 1922. aastast¹⁾.

Zesti kodanliust rajatagustest
 ajaloolastest on Zesti - Vene suhtlid
 käitlendum B. Blumfeldt artiklis
 „Zesti - Vene suhted IX - XIII saj.“²⁾, kuid
 antud perioodi kohta ei anna
 see töö peaaegu mingit materjali,
 kuna autori peatahelepäru on pöö-
 ratud varasematele sündmustele.

Piuemad ja eriti põhjalikumad
 uurimused antud küsimuse kohta
 puuduvad ka Eesti nõukogude aja-
 looteaduses. N. Trummali dissertatsioonis
 ajalooeaduste kandidaadi teadusli-
 ku kraadi taotlemiseus, Vene - Zesti

1) Moora.

2) Blumfeldt.

vastastuuesed sünded $\bar{ix}$ sajandist kuni
 $xiii$ sajandi alguseni ¹⁾ on peaaegu
 asetatud Eesti-Vene majandusliku ja
 kultuuriliste sündide valgustamiseks
 arheoloogilise materjali põhjal. Ka
 vaadeldava perioodi ulatus ei luba
 anda $xiii$ saj. alguse kohta midagi
 uut, võrreldes, Eesti NSV ajalooa. Nii
 jäävadki, Eesti NSV ajaloo $\bar{i}$ mõite ²⁾ vas-
 tavad osad, mis on kirjutatud A. Vas-
 sari poolt, nõuuogude Eesti ajaloo-
 teaduses põhiväitlusus Eesti-Vene
 sündide kohta eestlaste vabadusvõit-
 luse perioodil. Kuidki, Eesti NSV aja-
 loo $\bar{i}$ mõites on riivalisena mater-
 jali poliitiliste vahenduste kohta
 $xiii$ saj. alguses, on Eesti-Vene poliü-
 tiliste sündide mõistlemisel mindud
 sündmuste lihtsustamise ja moderni-
 seerimise teed, vaadeldes kogu an-
 tud perioodi sündide munitumater-
 tena. Ka kogu fautilist materjali
 ei ole eritatud võrdelt. Sama au-
 tori poolt koostatud NSV diidri ajaloo
 üldväitluse vastavas osas ³⁾ on mo-

1) Krummal.

2) NSVA, $\bar{i}$ k.

3) Orepku.

demiseerimine põhiliselt välditud.

Tänuvaarsus materjalis antud kinnimuse kohta on läti nõuukoogu-
de ajaloolase J. Zetise artiklil „Eesti-
- Eesti suhted IX - X^{IV} saj.“¹⁾, mis sun-
dob püstitada ja lahendada rea-
alulisi probleeme X^{III} sajandi alguse
Eesti-Vene suhete kohta.

Kogu senise ajaloo kirjanduse
pundusena võib märkida asjaolu,
et vene viirside ja võimude Eesti
hõimude suhteid on käitletud
sarnastena.

Käesolev töö on vastavalt Eesti
ajaloo perioodiseeringule jaotatud 3
ossa: I osa käitleb Eesti-Vene poliitilisi
suhteid eestlaste vabadusvõit-
luse esimesel etapil, aastail 1206-1212;
II osa vaatab aastaid 1215-1222
ja III osa annab ülevaate Eesti-Vene
poliitilistest suhetest eestlaste vaba-
dusvõitluse lõppetapil, aastail 1222-
- 1224.

Antud töös kasutatud lühendid
on paigutatud töö lõpus aruasse
kirjanduse nimekirja.

1) 3 kymme.

I Eestlaste suhted Novgorodi ja Pihkvaaga aastail 1206-1212

Erinevate sausa - mandinaania vallutajaid tungisid Eestise taanlasted, kes 1206.a. maabusid Saaremaal. Taanlaste sissetung löödi tagasi. Järgnevalt alustasid oma rünnakuid saustlased, teostades koos liivlastega 1208.a. miinimise Ugandise. Eestlaste vabadusvõitluse erimesel perioodil langebki rogu võitluse peardu nõuupõrgetele eestlaste ja saustlaste vahel. Saustlased teostasid umbes parakuimmend sõjaväike, mis laastasid plaaniselt Ugandi ja Sauala maavõimude, eestlaste taasisid umbes samapalju vasturette. Eestlaste vabadusvõitluse erimese etapp lõpeb 1212.a. Turaidas saustlastega 3 aastaus võlmitud vaherahuuga. Kuna

vastaspoolte jõud olid võrdlemisi taravavalus, ei saavutanud niisetur-
gijad neil aastail endale seatud
eesmärgi.

Peale paariümneaastast vaheal-
ga, vähemalt püüdnud vastupi-
dised teated, kuuluvad sel perioo-
dil testis toimuvatese sündmustese
ka vene vürstid. Antud ajavähe-
määr on teada mitut vene vä-
gede sõjaväime testi aladele.

Tõenäoliselt toimus esimene viit
sõjaväimeundest 1210. a. alguses¹⁾, millest
peale läti Helvium kroonika teata-
vad ka vene letopissid²⁾. Vene sõ-
javäime juhtinid Novgorodi vürst Mstis-
lav Mstislavits Udalsi³⁾ ja tema vend
Pihva vürst Vladimir Mstislavits⁴⁾.
Algul tungiti Tormasse (Vaiga maa-
konnas), kust võeti palju vange ja
karja kaasa, siis mindi edasi Uga-
diske, Otepää alla⁵⁾. Otepääd piirati

1) TL, XIV, 2; Bonnell, lu. 25, komment.,
lu. 53: 1210. a. rebruar-märts.

2) HPL, lu. 52; PPL, lu. 10.; PCPL, IV k.,
lu. 184.

3) Sealsamas; TL, XIV, 2.

4) TL, XIV, 2.

5) HPL, lu. 52; PPL, lu. 10.; PCPL, IV k., lu. 184;
TL, XIV, 2.

8 päeva, siis palunud eestlased raha, kuna linnuses oli pöördus toidrainet ja neet¹⁾. Rohutingimuste kohaselt tuli alistumisel maasta 400 marka hõbedat ning lasta mõningaid linnuserolijaid ristida²⁾. Vene vaimulikud pidanud ka edaspidi ristima tulema, mida nisku polevat juhtunud³⁾.

Tegelikult annavad Läti Henrik kroonika ja vene letopisid selle sõjaväigu toimumise aja kohta erinevaid andmeid. Kui Läti Henrik järgi Otepää piiramine toimus 1210.a., siis Novgorodi ja Pihva letopistide teadete kohaselt väidid tsüuridide linnuse Otepää all 6720.a., s.o. märtsist 1212 kuni veebruarini 1213⁴⁾. Enamiku ajaloolaste arvates on niin tegemist nisku sama sõjaväiguga⁵⁾, kuigi on erinevusi

1) TL, XIV, 2.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas. Vene letopisid teatavad lihidalt et tsüuridid kummardand vürstide ja maand andamit - HΠA, lu 52; ΠΠA, lu. 10.; ΠCΠA, IV a., lu. 184.

4) Чепенун, lu. 27-28.

5) Vt. eriti Bonnell, monument., lu. 53.

ka vastupidiseid seisukohti¹⁾. Mõned uurijad, toetudes vene letopimide andmeile, on selle sõjaväigu paigutamise 1212. aastase²⁾.

Vene letopimidest võib välja lugeda, et samal aastal toimus Eestisse koguni 2 sõjaväiku: esimene Tormasse ja teine, samal talvel Otepää alla, millega era ajaloolasid ka nõustub³⁾. Mõned autorid märgivad Torna sõjaväiku isegi 1209.a.⁴⁾, mõned aga jätavad selle era allimateatist hospis kantamata⁵⁾.

Järgmisele sõjaväigule Eestisse arvad vene feldmaralid ilmselt 1212.a. jaanuari lõpus või veebruaris⁶⁾, kuigi ka siin on, sõltudes allimate andmete lahustuminekuist,

1) HLC, lu. 74, viide 5: 1210. ja 1212.a. sõjaväigud olus seega iseseisvad sõjaväigud. See ei saa õige olla, kuna 1212.a. toimub Läti Henrikü järgi (TL, XV, 8) juba uus sõjaväiku Eestisse.

2) Cosoboev, lu. 637; Haccob, lu. 82; Trummel, lu. 151.

3) ERA, lu. 208; HLC, lu. 74-75, viide 5.

4) Drepan, lu. 785; Panyma, lu. 112.

5) ERA, I k., lu. 126; ERA, lu. 291; TL, komment.¹³⁴, lu. 514.

6) TL, XV, 8; HLC, lu. 98; Bonnell, lu. 28, komment. lu. 56.

erinevusi datteerimisel¹⁾.

Küi Lõti Henriim küi me uue leto-
piseode järgi mujumised sündmused
jõrgnevalt. Novgorodi vürst Mstislaw
Mstislavits Udalsi²⁾ koos Pihava vürsti
Vsevolod Borisovitsi ja Toropetri vürsti Da-
rõdiga³⁾ liikus suure 15 tuh. mehelise
rõjaväega Vaigasse⁴⁾ ja Järvasse⁵⁾, sealt
aga edasi Hargji maavõnda, uue uro-
müate teatel küi meeni⁶⁾. Siis anti
Hargjis pürama Varbola linnust⁷⁾. Pü-
ramine lõpetati mõne päeva pärast
ja andamius võeti 700 maru hobedat⁸⁾
millest $\frac{2}{3}$ anti novgorodlastele ja $\frac{1}{3}$
vürsti družinnikule⁹⁾. Viidi kaasa pal-
ju vange ja, kõik tulid tervelt tagasi¹⁰⁾.

Esimese sõjaväigu pulbul on lin-

1) Uue letopiseode järgi toimus see sõjavägi
6722.a. s.o. a. 1214/15 - НПД, л. 52-53; ППД,
л. 11; ПСРЛ, IV к., л. 184. Selle gluxel on sõjavägi
paigutatud 1214.a. - Труннал, л. 161; Ласотоб,
л. 82. On arvatud, et 1214.a. sõjavägi oli uo-
guni iseseisev sõjavägi - НЛС, л. 99, rüde 2.

2) ТД, XV, 8. НПД, л. 52-53; ППД, л. 11.; ПСРЛ, IV к., л. 184.

3) НПД, л. 52-53; ППД, л. 11.; ПСРЛ, л. 184.

4) ТД, XV, 8.

5) Pealsamas; НПД, л. 52-53; ППД, л. ; ПСРЛ, IV к.,
л. 184.

6) НПД, л. 52-53; ППД, л. 11.; ПСРЛ, IV к., л. 184.

7) Pealsamas. ТД, XV, 8.

8) ТД, XV, 8.

9) НПД, л. 52-53; ПСРЛ, IV к., л. 184.

10) Pealsamas.

del, mille vastu ja missuguste eesmär-
 midega see oli sooritatud - rõjauäni
 teostati eestlastelt andami nõgumise
 eesmärgil¹⁾. Ilmselt oli andamisaus-
 mine vahelpeal katkemine ning seda
 tuli müüd võtta väerõimuga. J. Fütis
 peabui Otepää alistumist 1210.a. Pihva
 ja Nõrgorodi vastatud võim taastamise-
 seis Ugandis, mujalures venelaste poolt
 kantati ära asjaolu, et eestlased olid
 sestud sõjaga saulaste vastu²⁾. Ka A.
 Nassar on nõus, et 1210.a. rõjauäni pi-
 di siinutama testi alade kuulumist
 Nõrgorodi võim alla³⁾. F. Keusler aga,
 juhtides õigesti tähelepanu sellele, et
 venelased ei protesteerinud Otepää
 rüsumise ja mahapõletamise vastu saas-
 laste poolt (1210.a. suvel), on kindel,
 et venelaste võim Ugandi üle ei ol-
 nud kuigi tugev⁴⁾. Tõenäoliselt tun-
 nistati seda võim ainult rõjauäi-
 gu toimumise ajal.

Tõrisesus probleemius ajaloolastele
 on olund üsinius, nulliste eesmärkide-

1) Flaconsob, lu. 82; Trummal, lu. 151.

2) Sõnume, lu. 49.

3) Э. К. К. I к., lu. 126; Орепен, lu. 785.

4) Кеуслер, lu. 59.

ga ning uelle vastu tegelikult oli teostatud vene võrstdite teine sõjavägi. Läti Hleviu teatab, et Novgorodi vürst Mstislav Mstislavits annus teile siis, kui kunis. teutsoulaste väest "kestis", ning liinus Naigant ja Järvast Harjuse seepärast, et ei leidnud nendest sauskani¹⁾. Tõepoolest, umbes samal ajal, s.o. 1212.a. jaanuaris, toimus ristiväestlite ulatusliku müüsteretu läbi Naiga, Järva, Mõhu ja Nurmekurna²⁾. See teade aga jätab võimalusi erinevate järelduste tegemiseks. On arvatud isegi, et sõjavägi toimus otseselt sauskaste vastu eestlaste abistamiseks ning et andamimarsjad Varbelas olid sauskased³⁾. Selline järeldus näitab aga ainult allivate vähest tundmist, kuna, otsustades Läti Hleviu järgi, selles ajas ei olnud sauskaste retked veel Harjuse jõndunud, rõõkimata nende asumisest mõnes sealses liinuses.

Edasi võib Läti Hleviu teatest välja lüügeda kahte järgmist võimalust: kas vene vägi tuli algselt mis-

1) T. A., x̄v, 8.

2) T. A., x̄v, 7.

3) Paulsen, l. 103.

ni sõdima sauskate vastu, et abista-
da eestlasi, või oli see sõjaväe tingi-
tud küll ajasest, et sauskate sõja-
tegevus kestis oli tugevasti intensiivistu-
nud, tegelikult oli aga suunatud est-
laste vastu, s.o. taotles endiselt anda-
mit ja alluvust. Tuleb märkida, et se-
ne kroonitud väeajad otseselt retust
"tšudide peale" ¹⁾.

Mitmed muud on jäänud pü-
sima erimese järelduse juurde. Näit.
N. Trummal oma dissertatsioonis on
mündel, et Läti Heviku kroonius järgi
see sõjaväe oli suunatud sauskate,
mitte eestlaste vastu, vene letopisides
aga ei tehta vahet sauskate ja tšun-
dide vahel, nimetades mõlemaid ühi-
selt ²⁾. A. Vassar eeldab uuguni eestlaste
abipalvet Novgorodi, mille peale sa-
busidki vene väed ³⁾. Viimane seisukoht
ei leia küll alluvais kinnitust. Samuti
ei saa nõustuda uugu antud järeldu-
sega.

Enamini ajaloolasi peab õiglus,
et vene vägede ilmumise kestise 1212.a.

1) Н П А, л. 52-53; П П А, л. 11.; П С Р А, IV к., л. 184.

2) Trummal, л. 162.

3) Б Н П В А, I к., л. 131.

natsund erile saarlaste riiseritued¹⁾,
 ja naudselt võis see sündumuste kõikumisel
 perioodil ka mõjutada, kuid vene
 riistide retu 1212.a. taotles ilmselt kõi-
 gepaalt nisui, jätuates endist poliitikat,
 andamit ja alluvusvaleuordade taas-
 tamist eesti hõimudega²⁾. Selle poolt
 kõnelevad nii andami võtmine Kar-
 tolas kui ka estlaste eneste suhtumi-
 ne nimetatud sündumuse, sest 1212.a.
 veebruaris, samal ajal, mil vene vägi
 oli sestis, tegid estlased vasturetue Piha-
 vasse³⁾. „Kuid Sauala ja Ugandi elami-
 kud ... usgund ka ise vae kõimudest
 oma maauordadest.“⁴⁾ Sauala vaimulik
 Saalomon, kelle estlased olid pidanud
 võtma Viljandisse juttustama, annab
 seda kuuldes tagasiteele, kuid ta
 püüti öösel Sauala vanema Lembitu
 poolt miini mingi tapeti koos kaasas-
 olnud tõlvidega⁵⁾. Ilmselt ei kart-
 nud estlased vene väe kohaloleku
 tõttu saarlaste poolt käitlemisku.

1) TL, komment. 131, lk. 516; Mora, lk. 17. Klee-
 uel, lk. 59-60 - kohtumine saarlatega jäi toi-
 minnata jultudult. HLC, lk. 98, rible 4 ava-
 touse aga, et venelased ei tulnud inguzi saar-
 laste väenlastena sestise, ka lk. 74, rible 2.

2) vt. ka Hacsob, lk. 82; Trummal, lk. 151.

3) TL, xV, 9.

4) Sealsamas.

5) Sealsamas.

Koostud väega tungis Lembitu Pihuvase, kus hauati tapma ja riisuma.¹⁾ Kui venelased tõstsid häiret ja kisa, põgenenid [estlased] saagi ja mõningate vangidega tagasi Ugandisse; venelased leidsid pärast tagasipöördumist oma linna müüstatuna.²⁾ Kui peeti venelaste retke ilmselt tavaliselt müüste- ja andamite kogumise retkeks ning püüti anda nire vastulööu.

Tuleb märkida, et mainitud sõjaväeüksus valgustab ainult Läti Heleni kroonika, vene letopisid margivad umbes samast ajast Pihuva põletamist leedulaste poolt.³⁾ F. Keunler arvab, et estlased ja leedulased võisid ka koos tegutseda⁴⁾, kuid nii selle kui ka analoogiliste jätmete kohta punduvad allinuis igasugused teated. Et vene letopisides estlased ja leedulased ära segataks, on vähe usitat, kuid muidugi võib siin tegemist olla ka kroonikakirjutaja eesimusega. On

1) ТЛ, XV, 10.

2) Pealsamas.

3) ТЛД, л. 52; ППД, л. 10.; ПСРД, IV к., л. 184.

6 721. а. all, s.o. 1213/14. Bronnell, л. 28 peab seda samaks estlaste sõjaväeüksuseks.

4) Кеунлер, л. 59, ниде 136; Bronnell, л. 28.

ainult väga kaheldav, kas see veri-
 mus on just sellelaadiline, nagu ole-
 tab H. Vasari, kes peab „Lumba“t koo-
 mutatud „Luduno“'ks. Arvata aga,
 toetudes uue kroonikas vastavate
 andmete püüdumisele, kui on teade
 nende kroonikate liinliinuse, et eest-
 laste sõjaväe ei toimunud²⁾, ei
 ole küllalt põhjendatud.

Vene vürstide 1212.a. sõjaväe
 iseloomustab kindlasti ka asjolu,
 et ei liigutud mitte saadaste jälge-
 des, vaid pöörduti Harjuse, kuhu
 aga Riia vägi ei olnud jõudnud.

Et uue vürstid oma sõjaväe-
 kudega üldiselt iivagi jätkuvalt
 endist poliitikat, arvestamata uut
 olukorda Baltimaail, mis oli kuju-
 nenud seoses sausa fiodaalse
 rissetunguga, seda tõendab mitu-
 mine sausa ristisõdijaise. Vähenalt
 veel 1210.a. sõjaväe paari, arvab näit.
 H. Mora, pidand uueks saadaste
 retui „ainult uue rüütelkonna, oma-
 vahelise ühendamisega“³⁾. Ja on

1) Orepur, lk. 786.
 2) Trummal, lk. 163; ka Eesti NSV ajaloo I k.
 ei anna seda.
 3) Mora, lk. 16.

alust arvata, et selline oluvara hindamine kestis peaaegu kuni näitletava perioodi lõpuni¹⁾. Briti kehtib see Pihava vürsti kohta, vähemalt J. Zutis arvates Novgorod pidas iluselt teist poliitilist joont²⁾. Nii astus Pihava vürst Vladimir singularideemlise piiskop Albertiga, andes oma tiitre nimes nennale Theodoridile naiseus³⁾, mis kahtlemata tähendas ka poliitilise ja sõjalise liidu olemasoleu Pihava ja Riia vahel⁴⁾. Läti Helvium ise teatab samuti, et vürst Vladimir oli meiega (s.o. saurlastega. - J.M.) rahuus⁵⁾, täpselt midagi küll selgitamata. Olemasolevud lüt katues, nagu oletab J. Zutis⁶⁾, peale vürst Vladimiri äraajamist Pihvast⁷⁾, sest Läti Helvium järgi otsustades aeti vürst ära just omu saurasõbralise poliitika pärast⁸⁾.

1) J.A., monument. 131, lu. 516; Keväceep, lu. 60.

2) Зямне, lu. 49.

3) J.A., XV, 13.

4) Зямне, lu. 49; HLC, lu. 98, nide 4; BRA, lu. 222.

5) J.A., XIV, 10.

6) Зямне, lu. 49.

7) J.A., XV, 13 - märtsis 1212; Bonnell, lu. 28, monument. lu. 56-57 ja Зямне, lu. 49 - rebruaris 1212; ППД, lu. 11.; ПСРД, IV u., lu. 184-6721. a., s.o. 1213/14. HLC, lu. 100, nited 1 ja 8 - enne või pärast 21. maid.

8) J.A., XV, 13; Bonnell, monument. lu. 54.

Pihuva poliitilist joont iseloomustab ja rütatab ka rüjalisele lüdvale, väga suure väesalga¹⁾ saatmine Pihuvast osa võtma sausklaste, liivlaste ja latgallide ühised riiviteretused Soontaganasse (Metsepolesse) 1211.a. jaanuaris¹⁾.

Kahtlemata mõjutavad Pihuva poliitikat kaubanduslikeud huvid, vähemalt teatud komponente ja fodaalide ühdeksa-na sandu²⁾. Teisest küljest püüdis ka piiskop Albert ise säilitada enalga rahulike suhteid vene vürstidega, sest eestlaste vastupanu oli küllalt tugev ja kaamliu oli saada abi vene vürstidelt või saavutada nende neutraalsus³⁾. Kii rõlmiti, 1210.a. igavene rahu Polotsuiga⁴⁾, mis muudugi omakorda oli tingitud ka Polotsu erilistest vaalutlustest. Et rahu Polotsuiga andis võimaluse ohutunalt võidelda eestlaste ja teiste, paganaate regulaarudega, viivintab Läti Herwin ise⁵⁾, ja sama kehtis kindlasti ka Pihuva suhtes.

1) I L, XIV, 10; Sealsamas, komment. 150, lk. 520.
Bonnell, lk. 28, komment. lk. 54; H L C, lk. 82, riide 6.

2) I N P O A, I u., lk. 126.

3) 3 ymme, lk. 48.

4) I L, XIV, 9.

5) Sealsamas.

• Nii iseloomustavad eestlaste vabadusvõitluse enimest perioodi: vene võrvtide ja eesti hõimude vastastikused sõjaretused, mida teostatause eelmise sajandi esimesel poolel poolt Eesti alade oma võim alla saamise eesmärgil, teiselt poolt ilmuselt selle vastu võitlemise tõhe all. On vähe, et ne eestlased arvete-rid ümber vähe uusi ajaloolisi tingimusi, mis võis olla tingitud eestlaste-saastaste võrdlemisi tasavägisest jõududest. Kahtlemata nõrgestavad aga vastastikused sõjaväigud eestlaste jõude võitluses sausa-mandinaania vallutajatega.

Järgneva 4a. jooksul püsis olusord Eesti-Vene suhete alal ilmuselt endisena, kuid tegelikult pünduvad selle aja kohta alliuas igasugused andmed.

II Eesti-Vene sõjalise Liidu kujunemine eestlaste vabadusvõitluse teisel etapil

Sissetungi Eesti aladele jätkuand
sõjasa ristiriitlikud rõjaretuega Ri-
dalasse juba 1215.a. algul, enne vahe-
raku ametliku lõppemist. Vahe-
raku oli muutunud jõudude vahelise
sõjaste karmus ja sõjaste ülevad
püüis uusi vabadusvõitluse lõpuni.
Eestlaste niigi raskel olusorranuunis
ohutuksuus sel ajal, et ka Taa-
ni ja Rootsi mündand sel perioodil
oma pretensioonidele. Tutud peri-
oodi kirjeldab mõige otsustavama eestlaste
vabadusvõitluse ajaloo ning selle lõpuks
on kogu Eesti territoorium võõraimate
sissetungijate valduses. Nõustavalt
Taani ja Riia vahel sõlmitud
konvuleppel peamehetele 1222. aas-
taus Ugandis ja Saualas sõjased, üle-

jäänud Eesti oludel aga taanlased.

Eestlaste vabadusvõitluse teise perioodi kohta annavad allikad, võrreldes eelneva perioodiga, tunduvalt rohkem teateid Eesti-Vene poliitiliste suhete kohta.

Kõigepealt teatab Läti Hevriu eestlaste saadikute saatmisest Polotskisse peale 10. apr. 1216. a.¹⁾ Nimelt oli 1215. a. saarlaste ja mandriestlaste poolt organiseeritud ühine suur vastusõjavägi Riia vallutamise eesmärgil jäänud tulemusteta ning 1216. a. kevadels oli eestlastel valminud uus üldise pealetungi kava, mille initsiatiivis olid jällegi saarlased. Sellest pealetungist kutsutigi eestlaste saadikute poolt osa võtma Polotski vürst, kusjuures sõjaväigu vastutusriiuvaim osa - Riia vallutamine - oli jäetud Polotskile.²⁾ Polotski vürst oli nõus sõjakäigust osa võtma, sest „vürstile meeldis reetlikunde nõu ja Venest ning Leedust koguti „suur vägi“³⁾. Kui kõigil juba kogunenid täies valmisolekus

¹⁾ TL, XH, 10.

²⁾ Sealsamas.

³⁾ Sealsamas.

ja nüüd oli valmis lahvale minema, et sõita nendega, kuuus ta äkki hingetult maha ja roni ävilisse ja rotamatusse surma, tema vägi läks laiali ja pöördus tagasi oma malle". Tõuselt olid eestlased sellest sündmusest informeeritud, sest ka eestlaste sõjaväin jäeti ära.

Ahipalvet Polotskisse tuleb pida pöördemühtius Eesti-Vene poliitilistes suhetes. Silmnähtavalt mõistsid eestlased oma jõudude nõrkust ja see sundis neid ammu liitlaste ootinguile. Alles hiljuti olid toimunud Novgorodi ja Pihuva sõjaretked Eesti aladele. Kind ka Polotskiga olid sõjaväigu organiseerijail saarlastel kirjinevad juha varem, nagu tõestavad arheoloogias andmed, tilled kaubandusliand ridemed¹⁾, mis müüd kindlasti mõjutand liitlaste valimisel ja mõjund kaasa Polotski mürele nõustumisele. Pealegi just Polotski rüüstirüigil olid seni olund, vastupidiselt Pihuvale ja Novgorodile,

¹⁾ТЛ, XIX, 10.

²⁾Э.В.В.А., I к., л. 135.

ohtliund usumupõrmed ristiriitlite-
 ga võitluses yernina ja Kounese põ-
 rast. Hoolimata sauskatega vahelised
 võlmitud, igavest rahust oli Polotski
 seeparast alati valmis alustama võit-
 lust ristiriitlitega, ehk, nagu iseloo-
 mustab Polotski vürsti Lätis Hleviu,
 oli see alati valmis, lastama Liiwias
 viirikut¹⁾. Igatahes oli nõustumine
 osavõetus eestlaste sõjaväigust mindel
 ristiriitide vastane ant ja sellega
 tuleb Ingede lõppenuus no. seune
 rahul Riiga²⁾. Selliste usalutluste
 valguses tundub küllalt kahtlasena
 Polotski vürsti äviline sum. Lätis
 Hleviu ise peab seda hiljem junda
 koristuseus vürsti sauskavastate tegu-
 de eest³⁾, kuid kuna sauskatele oli
 selle sõjaväigu organiseerimine teada,
 võis siin olla tegemist ümra maisse va-
 heliseorganisega sauskate poolt. See
 omavõõda mindugi näitans, mis võid
 ohtlikuus peeti piisnep Alberti poolt
 eesti ja vene vägede ühinemist. Kriigi
 sõjavägi jäi toimumata, võib 1216.a.

1) T. A., XIX, 10.

2) H. L. C., l. 187, rüde 5.

3) T. A., XXV, 2.

pidada Eesti ja Vene riikide sõjalise liidu kujunemise algusaastaks. Kuna eestlased ei olnud kunagi maamud andamit Polotskile ega pole u and-
 mid, et sõjalise abi lubamine Polots-
 mi poolt oleks seotud mingite u-
 hustrustega eestlaste poolt, olid mõ-
 lemad pooled võrdõiguslikud osavõt-
 jad sõjalisest liidust, mis oli suuna-
 tud Riia vastu "1).

Järgmised kroonikateated valgus-
 tavad Novgorodi ja Pihkva suhtu-
 mist Eesti kujunemise olusorda.
 1215. a. oli külgenud Eesti sauskate
 esu tähe all ja Ugandi ning Sava-
 la olid ülesti alistatud, s.o. nad
 olid sunnitud nõustuma ristimisega.
 See olewat äratanud tähelepanu ka
 Pihkvas, kus olewat saadud "rihasus
 Ugandi elamine peale, et nad (ugand-
 lased. - T.M.), põlates ära nende (vene-
 laste. - T.M.) ristimise, võtnud vastu lo-
 dina oma ja, ähvardades sõjaga,
 nõudnud neilt (eestlastelt. - T.M.) lin-
 nust ja andamit "2). Kuigi selles tea-

1) 3 ymuc, lu. 49.

2) T. M., x̄x, 3.

tes on juttu ainult Pihuaa paber-
meeltest, on ilmsel, et võisoleval juh-
tuul esindab Pihuaa na Novgorodi
vürstiriigi huvimid¹⁾, samuti ragn-
ta seda teeb na järgnevatel sündmus-
te puhul. Selle poolt nõueleb juba
Pihuaa otsene sõltuvus Novgorodist,²⁾
pealegi oli Novgorodi vürst ära Kiievis.
Edasi selgub, et Novgorodinaa luges
Mgandit niind oma maamalusena
piirvõimnaus, võttes aluseus arvata-
vasti Otepõie alistamise 1210. a.³⁾ mis
veelkordelt võib iseloomustada mine-
tatud sõjaväime.

Et vene vürstid niind oma
õigusi harravad targa nõudna,
võib anda tunnistust nende hin-
nangu munitumisest sauskate
sissetungi suhtes. Kiigi võibolla
neel ei nähta võimalusi, et sausa
agressioon tabaus na Vene vürsti-
riie, kuid vähemalt besti alade
kohta näib neil olevat sauskate
kavatsustest selge ülevaade ja see-
ga on Pihuaa ja Novgorodi taotle-

1) Кіевські, л. 61.

2) Салсамас.

3) Салсамас.

sed sunnitud uue sauskaste vastu.

Ugandlased, kuuldes Pihuva nõudmistest, paluvad Liiwimaa piiskopilt ja riitlõendadelt nõu ja abi, mida lahuelt na lubatause — „uoss elada ja uoss surra, uuelaste õigusi aga ei tunnustata“.

Just niind teatabui Läti Hevni, et Ugandi oli na enne ristimist uuelastet sõltumatu²⁾.

1216. a. lõpul tuleb Pihuva vürst Vladimir, kes urooniku rönade järgi oli sunnitud peale Poltsui vürsti surma uueus, Liiwimaa uirviku vastaseus, sõjaväigule Ugandisse³⁾. Ta peatub Otepää juures ja saadab oma sõjaväe laiali uumberuandu põletama ja riisuma⁴⁾, ja tapeti seal palju mehi, aga uaini ja lapsi viidi vangis⁵⁾. Otepääle kauemas peatuma iluselt ei jääda. Nagu märgib A. Nasar, saamtand pihuvälased selle sõjaväiguga uonitud tulemused⁶⁾.

1) TL, X, 3.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) Sealsamas.

5) Sealsamas.

6) Orepun, lu. 787.

Uuesti olevat ngandlased saats-
 nud Riiga abi järele ja piiskopid
 saatsidui oma lapsi koos müitelven-
 dadega Ngandise "1). Koguti na est-
 lasi ning koos amtause Otepäe lin-
 nusese ja hauatause seda mindlus-
 tama "nii venelaste uni na tliste
 rahvaste vastu, kes seni olid neel
 ristimata "2).

Vene vürstide munituud po-
 litiaust sausa ristiriitlite vastu
 kõneleb ushtlemata na vene moon-
 kogujate mõitumise Pihua moon-
 males Talava piirkonnas. Kri
 venelased lähevad tave ushaselt
 Talava latgallidelt 1216. a. lõpul
 andamit koguma, siitavad nad
 na latgallide linnuse Beverini "3).
 Läti Hlevii näeb selles mindlat
 tunnusmõrvi, et venelased valmis-
 tuvad sõjas. Nõmm Berthold lasab
 andamukogujad sinui rotta ja rangi
 panna, und Korgorodi vürsti Mstis-
 lav Mstislantši saadikute ilmunisel
 nad vahastatause ja saadetause aus-

1) TL, xx, 5.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

tusega - Venesse¹⁾. Niimast samu-
 tõlgitseb F. Keussler uui saustate no-
 ni niisi vältida sõjalist veuunpõr-
 get²⁾. Et sellised maalutlused eiti
 tõnised polnud, sellest kõneleb saus-
 laste ja ngandlaste iuhine sõjansiu
 Norogorodi alla, uuiqi F. Keussler peob
 seda kohalikuus omavõitsemiseus³⁾.

Niinelt 1217. a. alguses, uolue-
 miningapäeva poiku, teostavad
 ngandlased koos piiskopimeeste ja
 riitlendadega riuteretue Nor-
 gorodi alla - „ et uätte tarnda uue-
 lastele⁴⁾, s. t. teostatase tavaline vete-
 retu. „ Saatund oma vae laiali
 kõimidesse kiladese ja teedele, tap-
 rid nad palju rahvast, hulu uaini
 vüidi vangid ja aeti ära palju ho-
 busid ja uariloomi ning saadi pal-
 ju saani⁵⁾. Rõõusalt pöörduti Ote-
 pääle tagasi⁶⁾. Mitmed ajaloolased
 on seda retue uüitlend uui aiimlt
 saustate retue, pööramata tähelepau

1) T. A., x̄x, 5.
 2) Keričarep, lu. 62.
 3) Sealsamas.
 4) T. A., x̄x, 5.
 5) Sealsamas.
 6) Sealsamas.

sellele, et retuest võitnud võitnud osake
 ngandlased¹⁾.

Et see sõjaväe riisimise erilise
 korraldusega polnud, võib järeldada sel-
 lest, et ta toimus ootamatult, "väe-
 teatrid ennetades"²⁾, seega ilmselt väi-
 use sõjasalgaga. Võib ka olla, et
 selliseid vastastiku retui ei näitle-
 nud kumbki pool sugugi väljakuulde-
 pidevaks sõjategevuseks, nagu sellele
 oleks viinud vna maamugujate van-
 gistamine Talavas. On aga võimalik,
 et sõjalist osuüritust ei püüdnud
 enam vältida.

Teatakse juba 1217.a. veebruaris,
 s.o. üsna vohle peale sõjaväe Nor-
 godinorale toimunud esimene sõjaline
 osuüritus Vene ja Riia vägede va-
 hel³⁾. Kõrs venelastega astuvad välja
 ka eestlased. Lühidelt initsiaatoris on
 venelased, nende hulgas Pihava vint
 Nikolimur, kes on jällegi kogunud
 "suure veie"⁴⁾. Ja saadeti nutuma
 mööda kogu Estit, et eestlased tu-

1) Näit. 3. N. S. V. A., I u., lu. 135.

2) T. A., x. x., 5.

3) T. A., x. x., 7. Il LC, lu. 139 pärast 8. II; Bonnelli, lu.
 34, pärast 5. II.

4) T. A., x. x., 7.

llund piirama tuntuksid ja ugand-
 lasi Otepääl. Ja tulid mitte ainult
 saarlased ja harjubased (keda siis
 ilmselt eriti nutsuti. - J. M.), vaid ka
 Soomala elanikud, kes olid juba ammu
 ristitud, lootes sel nembel heita en-
 dalt tuntuksid ja ristimise üle¹⁾.
 Koos alustatigi Otepääl piiramist, mis
 kestis 17 päeva, kuid misu tormijoo-
 suuatsed jäid asjatuks, sest liinus
 oli „väga tugev“²⁾. Piiramise ajal
 käidid vene väed rüüsteretvedel ümb-
 ruskonnas, Läti Henryim teatel ta-
 peti paljud, „laibad aga visati vette
 mäejalamil (ilmselt Vallivara. - J. M.),
 et piiratud sealt [vett] ei võta“³⁾. Ka
 piirajate vastused olid suured⁴⁾. Kui
 piisuspid ja rüütelvennad kuulsid
 piiramisest, saatsid nad abius u. 3-tu-
 handelise sõjaväe odumeister Volquini
 enda, Võnnu Bertholdi ja Alberti kuni
 Theodorichiga esotsas⁵⁾. Peale ristirõdijate
 kuulsid sellese abiväe ka liivlased

1) T. L., x̄x, 7.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) Sealsamas.

5) Sealsamas.

ja lätlased, ueda paistabui olevat en-
mus¹⁾. Rastijärve juures uelitas ahväge
pöörkest, ues oli tulund Otepäält ja kes
võeti teepühis²⁾. Hõnnium saabudes
jõnti linnuse juunde, ja jättes saar-
lased põremale, liiguti venelaste peale,
kellega teinud sõnupõrge³⁾. Väinud
aga, et piirajate vägi oli suur (läti
Hõnnium järgi 20-tuh.) ja tugev, tungiti
linnusesse, kusjuures loogrid mõned
piiskopimehed, nende hulgas ues Dönn
Berthold⁴⁾. Linnuses aga algab närsti
välj- ja paljudel inimestel ja hobustel tõtti,
ei jätken toidunaineid ega heinu, nii
et hobused hakkavad mustise saba-
rid sööma⁵⁾.

Piiramise ajal rüüstasid saaral-
sed ümber lätlaste aland⁶⁾. Väinulik,
et nad ei võtunudui piiramisest osa,
kuigi nad olvad tulnud venelaste unt-
se peale uue vägedega sõhinema⁷⁾. Iga-
tahes märgib läti Hõnnium piirajate
pidevalt venelasi ja saarasi.

1) Td, x̄x, 7.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) Sealsamas; komment. 247, lu. 542.

5) Sealsamas.

6) Td, x̄x, 8.

7) Td, x̄x, 7.

Ka vene letopisid teatavad sõd-
 lenni detailselt ühest vene viiestide sõja-
 käigust Otepäe alla 6725. a., s.o. aastal
 1217/18.¹⁾ Mõlemate allimate sõdlemi-
 sel võib öelda, et vene kroonikas
 kirjeldatud sõjavägi on kindlasti
 1217. a. sõjavägi.²⁾ Kaheltki äratas
 kurb arjolu, et vene letopisid
 kõnelevad eestlaste abipalvest, vastu-
 pidiselt Lätile Henrikule, alles siis,
 kui venelased on juba arunud
 Otepääd piirama³⁾, kuid sel ajal
 võinud linnusesõlised veel me abi-
 palve saata, mis võib Lätile Henrikule
 lihtsalt mõneminute olla. Kui aga
 oletada, et linnusest saabunud poi-
 süsega kohtumise Rastijärve jõues
 ei olnud mitte juhuslik, siis ei väe-
 gis vene kroonikad mitte millesti
 vastu Lätile Henrikule. Võibolla peeti
 abiväe ootel tõesti veel lätiväerühmi,
 millest jutrustavad vene allinud.
 Abiväe saabumise ajal olnud vene-
 lased just arutamises „eestlaste nõuet“, alles
 piiramislaagrist kaugemale läinud.⁴⁾

1) Н П Л, л. 57

2) Bonnell, л. 34. ТЛ, л. 542, komment. 244,
 ИЛС, л. 139, ниде 1.

3) Н П Л, л. 57.

4) Healsamas.

On siin ka võimalik, et vene allinute
 teate algussa kuulub aega enne sõ-
 jakuu algust. Sauslaste vägi saabus
 niisil vene vägede nõupidamise ajaks,
 kusjuures õised vahid olid juba enne
 postidelt ära tulnud, päevased aga
 polnud veel oma kohtadele läinud,¹⁾
 s.t. aliväe saabusine toimus varahon-
 nikul, mis väga täpselt langeb ku-
 ku Läti Hleviku andmetega. Edasi
 järgneb letopimides teade reitöelt ta-
 gasvutandum sõjaväe usunpõrvest
 liinuse poole tungivate sauslastega.²⁾
 Ka sin teatatause 2 rojuroodi, s.o.
 väeülema langemisest konunpõrve
 tagajärjel³⁾, mis nelkordset kiinitab
 nende teadete ühtlanguemist Läti
 Hleviku teadetega.

Vene allinute järgi röttis sõja-
 väigust osa ka Korgorodi possadime
 Trodislav⁴⁾ (Mstislav Udalo'i shi Kiensis),
 selga shi see Pihuva ja Korgorodi
 ihiine sõjaväe, millisena seda
 ka Läti Hleviku järgi võib näitlede⁵⁾.

1) Н П А, lu. 57

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) Sealsamas

5) Vrdl. x x, 8.

Millega püüamine otseselt lõpeb, selle kohta ei anna vene letopissid enam teateid. Läti Steurien järgi aga algavad kolmandal päeval pärast täienduse saamist läbirääkimised piirajate ja liinusesolijate vahel, kuna ne piirajail, on püendus nõigis¹⁾. 1. märtsi paiku lõpevad need läbirääkimised rahulolemisega²⁾. Rahustingimuste kohaselt pidid saarlased lahuma Otepäält läbi saarlaste ja venelaste rivi ning pöörduma tagasi Lääne- ja Lõuna-äärtele³⁾. Oletatakse, et see tähendas saarlaste loobumist nõigist oma vallutustest⁴⁾. Vene letopissid teatavad lahuminel 700 hobuse kaasamisest⁵⁾. Siin võis olla tegemist püüamise ajal nõigitud sõjaseadega, sõibolla aga olid need saadud alistumistingimuste kohaselt.

Rahulolemisel kutus vint Vladimir oma õia Theodorichi endaga Pihuvasse varasa, kuid novgorodlased

1) T. I, X, 7.

2) T. I, X, 8.

3) Sealsamas.

4) T. I, lu. 516, komment. 131.

5) M II I, lu. 57

olevat Theodoridii ära usumund, tema
 mõtet ning viimud vangina endega
 kaasata¹⁾. Võib neid arvata, et noogo-
 rodlased ei usaldanud Pihuva vürsti
 tema ngulussidemete pärast Theodoridi-
 ga, kuna tõenäoliselt kehti teda kui
 pantvangi rahulepingu ratifitseerimise²⁾.

Rahulepingu ratifitseerimise lüu-
 umbaga erialgu edasi. Piisuspi sae-
 diinud, kes pidid Noogorodis ja Lau-
 loss sõlmitud rahu kiinnitama ja
 palume ne piisuspi reuna pärast,
 ei soovita soovitud tulemusi³⁾. Läti
 Henrik teatab, et „inimesed seal (ilmselt
 Noogorodis ja Otepääl. - T.M.), täisül-
 het nõrkuust ja oma rikkuses väga
 suurelised, põlgandid ... ära nii piis-
 uspi palved kui ka rahu ristisõdi-
 järelga, rääkisid aga usku eestlas-
 tega, maaludes viise, kuidas hänta-
 da liini viimut⁴⁾. Seega oli eestlastel
 ja venelastel tõenäoliselt olemas rahu-
 lepe mitte kiinnitades Otepäe rahu.
 Hilisematest teadetest selgub, et see oli

1) TL, X², 8.

2) Bonnell, lu. 34; Kevänp, lu. 63.

3) TL, X¹, 1.

4) Sealsamas.

siiski kunagi vähemalt Pihuva
poolt kiinnitatud¹⁾, millal täpselt,
selle kohta püüdnud andmed.

Venelaste ja eestlaste ühine võit
Otepää all 1217.a. alguses oli pöördeli-
lise tähtsusega sündmus, mis olu-
liselt mõjutas eestlaste vabadusvõitlust
käiku. Piiskop Albert, olles seatud
müüd 2 vastase ette, rõõdaks ka-
heks aastaks lääne-Euroopasse ma-
jõududele täiendust värbama ning
astub läbirääkimistesse ka Taaniga,
et „venelaste ja eestlaste suures sõjas
kentsuurlaste vastu“ liitlast leida²⁾.

1216.a. kujunema hakanud Eesti-
-Vene sõjaline liit formeerub lõpli-
kult 1217.a. ühises võitluses ning
aratab mõlemas poolts suuri loo-
tusi. Kui esimesena sõlmiti liit
Polotskiga, siis müüd on liit loo-
dud ka Novgorodinaaga. Eesti-Ve-
ne poliitilistes rühetes teib uus wa-
liteet, serised varembründ rahenor-
rad jäävad tahaplaanile. Nende
suhete muutumine oli tingitud

1) TL, XV, 3.

2) TL, XV, 1.

konkreetsetest ajaloolistest tingimustest ja sellele viinid mõlema poole erinevad subjektivesed hinnid. Tõttasid lootsid liidus vene fiodaalidega ristisõdijad väljja liiue oma maalt; vene fiodaalid, ueda ridus eesti hõimudega ühine riha sausa ristitungijate vastu, rōit- loid nende vastu kõigepealt unioone mõjupiiranda ristitungijate vastu.

Sellioes mõjupiirukonnaus tuleb lugede eluõige Ugāndit, mille kohte vene viirstide võimutõõtlused on eestlaste vabadusvõitluse ajal küllalt selged. A. Vassar näiteus väidab, et rōit Otepõe all taastas venelaste õigused eestlaste maal¹⁾. Sellenord aga kroonikaits küll tõõselt ei nähtu, et rōit Otepõe all oleus eestlastele usasa tõõnud mingeid nõhustusi vene viirstide suhtes. H. Moora küll arvab, et valvalt venelased, muudu abi lubamid, kui eestlased neile vähemalt sõmus ei annud lubadusi nende ülevalit- mise õiguste suhtes²⁾, kuid seni ei saa seda milligagi tõõstada. Iga-

1) Oupuu, lu. 788.

2) Moora, lu. 18.

tahes rõis venelaste poliitiline seadus taotleda kaugemaid eesmärgi, mille rüüstisõdijad olid Ungandi ja Poola valitamisega jõudnud Venel valduste otsesesse lähedusse¹⁾.

Järgmise sammuna iiriseus tegevuseks astuvad eestlased, kes valmistuvad mees pealetungius, saates oma sõrdiüüd kingitustega Norwoodi rüüsti Mstislav Romanovitsi juurde²⁾. Kuna rüüst oli sõjaväigul Ungari kuningaga vastu, lubab tema asemel tulle suure sõjaväega Mstislavi asendada rüüst Sijatoslav koos Pihva rüüsti Vladimiringa³⁾. Ja rõõmustand eestlased ja sõratid inimesi nõgu Eestise ja nõgund täiesti suure ja tugeva väe ja peatund Poola ääres Saualas⁴⁾. Eestlased ootand oma 6-tuhandelise väega 15 päeva, kuid venelased ei ilmunud⁵⁾. Riialased, unnlund vägedele nõgumisest, ruttand Eestise, et enne-

1) Орепу, л. 784.

2) Т. I, XXI, 2.

3) Sealsamas.

4) Sealsamas.

5) Sealsamas.

toode venelasi¹⁾. Lestlaste ja sauslaste vägede kokkupõrge toimus 21. septembril 1217.a. Viljandi lähedal, millel eestlased olid liinunud. Lestlaste rabadusvõitluse suurimas välilaskingus said eestlased lüüa. Kuna orduvägenid juhtis na Torani kuningas nasall Orlamünde Albert, on siin tegemist Lausa-Torani ühise operatsiooniga.

Nerjovodi ja Pihva väed saabusid Ugandisse alles 1218.a. augusti teisel poolel, millest sauslastel said teada liivarajate poolt minni piiratud vene ja sauslaste väe-jalgade käest²⁾. Viimased, nagu teatab Läti Heleniu, olid venelaste ülesandel saadetud "koguma väge kogunestit", et teostada sõjaretku liivimaa³⁾. Eesti ja vene vägede ühinemist aga esialgu ei toimunud⁴⁾.

Sauslased, kes tahtsid parajasti Harjuse ja Kävalase tungida, müristand vene vägedele vastu astume

1) Td, xxi, 2.
 2) Td, xxi, 3.
 3) Sealsamas.
 4) Td, xxi, 8.

ja kuuupõrge toimus Väine - Smajõe
 ääres, lõppedes suure vägede võiduga. Lä-
 ti Henrik peab seda viil saustate,
 liivlaste ja lätlaste võidus, kuid võit-
 luse väikum lähemalt jälgides selgub
 sealt hoopis vastupidine. Läti Henrik
 rõhutab ise üllalt selgesti, et liivlased
 ja lätlased, näinud suure vägede arvu-
 must, taganenid otsusele, nagu oleks
 saanud väinaga hoopis rahun, ja püü-
 dudes tagalase, haaranid põgenema¹⁾.
 Nii jäid saustad lätlasteta ja ka
 kohalejäänud tertsanlastest põgenesid,
 nii et saustani oli vaevalt 100 inimest
 ja wogu võitluse rasvus langes neile²⁾.
 Saustate lahustumist pärast kuuupõrge
 lõppu³⁾ tuleb seega lugeda ristisõdijate
 lüüasaamisest.

Samast kõneleb ka ründumiste
 edasine käik, kuna 3 päeva pärast
 mundub suure vägi Liivimaale, uus
 haavatuse riisuma ja põletama ühe-
 ra lätlaste külanid⁴⁾. Würst Vladi-
 miri poeg Jaroslaw (Gertselaw) aga püü-

1) T. A., x x II, 3.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) T. A., x x II, 4.

rale oma väega võnunt, kuid ilmselt
 tagajärjetult, kuna lahumb sealt järg-
 misel päeval ja ühineb oma isa väge-
 dega¹⁾. Saundaxd haunand unesti väi-
 ge noquma, vene sõjavägi aga läus
 jällegi võnunt piirama²⁾. Sadumtamate
 ka seued edu ja teades Riia sõja-
 väe läheneemisest, lahumb vene vägi
 Linnimaalt³⁾. Vene letopisid teata-
 vad samuti 2-nädalast võnunt pii-
 ramisest 6727.a., s.o. aastail 1219/20.⁴⁾

Koos venelastega piirand võnunt ka
 seal vene vägedega ühinevad hajule-
 sed ja mõningad estlased mündest
 maavõndadest, kuid saundaxd ja
 saundaxd polevat saundaxd, nagu di
 ilmselt esialgne kavatsus, ja läti klen-
 ni võnuntab selle üle silmnähtavalt⁵⁾.

Pihuvase tagari jõudes leidrid
 venelaxd selle leedulaste poolt rüüste-
 tuna⁶⁾. Nii võnunt ebaõnnestunud pii-
 ramine kui ka leedulaste rüüsteretu-
 sindisid Pihuva rüüsti saatuna liini-

1) TL, xxi, 4.

2) TL, xxi, 5.

3) Sealsamas.

4) HTL, lu. 59. Arvatakse, et sama sõjaväe
 tähendavad ne rüüsteretud Pihuva erines ja Noogo-
 rodi IV letopisid 6724.a. all (1216/17). HTL, lu. 12; ПСРЛ, III, 197.
 - HLC, lu. 136, rüde 4.

5) TL, xxi, 8.

6) TL, xxv, 6.

Liinimaale teatama, et nad on val-
mis sõlmuma rahu ristisõdijatega,
nriigi Läti Hevrii lisab, et „noss
eestlastega olid neil arvatsused en-
diselt kuryad ja täis igasugust sa-
laruavalust“¹⁾. Võibolla alles niid
ratifitseeriti Pihuva postl Otepää
all sõlmitud rahuleping²⁾.

Siisui järgneb teatar vahelaeg
neue vägele tegutsenuis saarlade
vartu. Selle põhjuseua märgivad
mi S. Solovjov³⁾ mi ka F. Klussler⁴⁾
rahutuni Novgorodi vürstiriigis endo:
teluunid possadnuie Tverdistari ldu-
helid vürstiga. Lahuhelid Novgorodis
kestnid ka hiljem, sest väitlus aas-
tail 1218 - 1224 vahetund Novgorodi
vürstid 5 korda⁵⁾. Ka A. Nassar mi-
ntab, et poliitiliste suhete kindlu-
setus Novgorodis, millele lisandus
Pihuva, Polotski ja Smolenski eral-
datus, mõjund negatiivselt venelate
tegemisele Baltimail⁶⁾. Neue vürsti-

1) ИЛ, X^{II}, 8.

2) ИЛС, лн. 152, рüде 3.

3) Соловьев, лн. 640.

4) Клуслер, лн. 65.

5) Соловьев, лн. 640.

6) Орепкин, лн. 784.

del püündus ühtne ja selge sõjalis-
-poliitiline programm¹⁾.

Uut sõjaväeühistu alustavad pikka-
valased koos Novgorodlastega alles
1221. a. suve lõpul, saates enne seda
tagasi Otepää all sõlmitud rahu-
lepingu²⁾. Sõjaväeühistu otseseks põhju-
seks võib pidada sauskate edu ot-
laste alistamisel, eriti uusi ristimisi
1221. a. suvel Ugandis³⁾. Sõjavägi, mis
ulatus 12 tuh. meheni ja oli kogu-
tud peale Novgorodimaa kahest
Vene linnadest, juhatas Novgorodi
vürst Vsevolod Mstislavits⁴⁾. 2 nädalat
oodati Lüssimaal leedulasi,
kellega oli nähtavasti vastav uueuu-
lepe, ja rüüstati ümbermaandseid
alaid⁵⁾. Siis ületati Koiva ja tungiti
Turaidasse, mis venelastega ühineid-
ni leedulased⁶⁾. Rüüstates jõuti
kolmandas osas ümber ääride,
sealt edasi aga Ugandisse, mis sa-
munti rüüstamise 14 päeva⁷⁾.

1) Orepin, lu. 784.

2) TL, X XV, 3.

3) Keväällep, lu. 65.

4) TL, X XV, 3; Bennell, komment., lu. 63.

5) TL, X XV, 3.

6) Sealsamas.

7) Sealsamas; Sõjaväeühistu koosseis alla teatab KTL, lu. 60 672, a.; ka TCPK, IV, lu. 200.

Koosmõttes ei olnud ei 1218.a. ega 1221.a. sõjaväigud eriti eduasad ja nende tulemusel oli nea vastusejäreleandele teostamine saadaste, liivlaste ja lätlaste poolt¹⁾.

1221.a. sõjaväigu lõpposa - Ugandi riisumist - võib vaadelda uurene viirside senise poliitika jätkumist Ugandi suhtes. Tavalise vastuseetena tuleb näitleda ugandlaste oravõtta saadaste jt. sõjaväerühmadest Novgorodi aladele, mis toimuvad 1221. ja 1222.a. Mõningasid neist kirjeldab Läti Sleviic ümberjätkumalt.

1221.a. kirjeld oleval riialased koos lätlaste ja liivlastega tulnud Ugandisse ja ütsunud ugandlaste ning na saalari koasa retuele Venemaa²⁾ suutigi teele. Mõõduti Pihavast ja tungiti edasi Novgorodi viirdele, kus põletati majad ja ütsand, paljud rahvast müüdi vangid, aga tein tapeti³⁾. Osa lätlastele tungis ümber ütsuna Novgorodi lähedal asuva ümberüts,

1) TL, lu. 516, comment. 131.

2) TL, x xv, 5.

3) Sealsamas.

must võeti koasa üriunkellad, ilu-
nid ja muud vara¹⁾. Koju pöö-
duti suure saagi ja igasuguste koo-
tusteta²⁾. Samast ajast teatab
läti slawii nel ngandlaste, lat-
gallide ja sakalaste pidevatst väi-
kudest Venesse, koasa olivat toodud
palju vange ja must saami³⁾.

1221/22. a. talve kuuks võisid
ngandlased ühineks sõjaväigeks
Novgorodi aladel. Ületanud Nava
jõe, riisuti Nadjamaad ja jällegi
tuldi tagasi paljude vangide ja
saagiga⁴⁾. Kui ngandlased tagasi
pöördusid, olivat sama teed kau-
du arunud teele ka sakalased,
kes teinud "kange sõjaväigu" Ingeris
mis kuulus Novgorodinaa koosseisu⁵⁾.
Kuna sakalaste saakmine toimus
ostamatult, leiti maa "rahvast täis
olevat ja saadi palju saami: võeti
palju vange, mõlmas roost", toodi
koasa palju lombaid, kargi ja muud⁶⁾.

1) I A, X XV, 5.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas.

4) I A, X XV, 6.

5) Sealsamas.

6) Sealsamas.

Mida li mundetud uarasa rōtta, hāi-
tati uohapeel¹⁾. Tagasi tulund, de-
nat noogu tēsti olund taidetud re-
ne rōjavangidega²⁾.

Naogu uroeniue teutistki selgub,
oli ūheus peaniseus rōjavāiunde
teostamise pēhjuseus loetus suurele
raagile, mis kindlasti hunitas eriti
Ugandit ja saualat uui rōige enam
mūntatud maanondi. Ja naogu
rōib järeldada 1221.a. Pihuva uun-
du toimunund rōjavāigiu pōrjal,
olid nad, vähemalt osaliselt, saus-
laste poolt õhntatud, mis on uavā-
ga auusaadar. Kui saualaste juu-
res need retued olid julurlikuus
vāhtuseus, mis ugandlased jātuanid
nii rōigele lisaus ka oma endist
politiinat. Juba 1217.a. on selge, et
Ugandi - Vene rühted erinevad ūl-
distest tēsti - Vene rühetest. Kui tli-
sed tēsti maanonnad, eriti saarled,
enam - vähem pidevalt teqitsevad
koos vene vägedega saualaste vastu,
siis ugandlased paluvad appi Rūa

1) T. u., x̄xv, 6.

2) Sealsamas.

rõel venelaste vastu. Tõeliselt arvatakse, et siin on tegemist ugandlaste üleminekuga saurlaste poole¹⁾, mis ka väga tõenäoline olewat, eriti kui arvestada siin viilalt tuntavat vene rüüstide tendentsi Ugandi suhtes. Muudugi võib na oletada, et siin saurlastel väga tungivalt soovitarid sina abi, andes sõibelle soodustusi Ugandi rannemail, kellele tahtest kõigepealt sõltus Eesti maareondade välispoliitika.

1222. aastal paistis kogu Lääne-riimaa olevat alistatud, kuid ilmselt oodati uusi konnupõrkeid vene vägedeaga, kuna Ugandi ja Saualu linnustes elavad stütelvennad kindlustand tugevasti linnuseid venelaste vastu²⁾. Need konnupõrked ei jäenud me tulemata.

---

1) 3. lühend, lk. 50.
 2) J. A., XXV, 5.

III - Eesti - Vene ühine võitlus

aastail 1222-1224

Saarlased koos taanlastega ühinesid 1222. aastal niiviisi, et rüüstasid ja põlvkondade võimude eestlastevastapanu jõudu ja pärast Taani kuningas Valdemar II nõjavõrgel lahunniist 1222. a. sügisel algas eestlaste vastu rünnaku maa puhastamine nõra-meritist vallutajatest. järkjärgult korras ülestõus võimude Eesti: 1222. a. sügisel löödi saarlased välja Varbo- last, 1223. a. jaanuaris vallutasid eestlased Viljandi ja Leole. Saadikud saadeti järva maale, Ugandi, Otepäiale ja Tartusse. Mõõda võimude Eesti ja laaremad võis niis ülesmutsel võitlusel taanlaste ja teutonlastega, ja isegi ristlaste nimetus oli välja aetud võimudele uen-

delt aladelt¹⁾. Saualased saatsid Riiga
 ittlema, et nad on küll nõus men-
 dama rahku, kuid ristlaste kuuu li
 võta nad vastu seni, kuni on veel
 maal aastane või kuuurapiukune pai-
 rine²⁾. Ristiinust pärsemine tähendas
 estlaste jaksu muudugi ka pärsemit
 saustlaste rõhuvil alt.

Iestlaste ülestõusu algus oli edu-
 nos, ainult Tallinnas jõi piisima
 taantlaste võim. Saualased aga uos-
 dandid muu vägenid liinmaale. Iest-
 lased pöördundid jällegi abi saami-
 ses uene vürstide poole. Novgorodi
 ja Pihuvase saadeti saadiund ja
 nimutati uendega ka rahku³⁾. Uene
 võjaväed saabundid 1223.a. algul ja⁴⁾
 nad paigutati loiali linnustesse -
 Tartusse, Võljandisse jm.⁵⁾. Uendega
 jagati hobused, raha, uogu riitel-
 uendadele ja uoupuuete barandus ja
 uõiu, mis oli ära võtud, aga linnu-
 seid kindlustati veiga tugevasti⁶⁾.

1) T A, x xvi, 8.

2) T A, x xvi, 9.

3) T A, x xvi, 8. Tõuult peale 1221/22.a. võjaväine.

4) S A, lu. 350.

5) T A, x xvi, 8.

6) Sealsamas.

Kõikides linnustes elitati üürheitema-
ruid ja õpetati üürtelisele nende kä-
itsemist¹⁾.

1223. a. aga oli Venemaal erilise
sündumuste aasta. Mongolite hou-
did tunginud Vene aladele ja 31. V
1223. a. said vene vürstid Kalua
jõe lahingus liia. Teade sellest
sündumusest jõudis na saurlastele
ning mõjutas otseselt olusid Bal-
ti merele: nõrgenes Vene abi, saur-
lastel muutunud julgemaus ja am-
nid vasturünnakule.

1. - 15. augustini 1223. a. valluta-
ti saurlaste poolt tagasi Viljandi.
„Mis puutub venelastesse, kes olid
lossis, alles abius tulund üürst ta-
ganejatele, mis poodi nad kõiu ple-
le lossi vallutamist lossi es hirmus-
teistele venelastele, teatab sündmus-
test Viljandis Lāti Fleurii²⁾. Võib ar-
vata, et just eestlaste liitlaste vas-
tu oli saurlaste pahameel mõige
suurem.

1223. a. suvel saatsid Sauala

1) TL, XXVI, 8.

2) TL, XXVII, 3.

vanemad saadi ümbralt raha ja mingitus-
tega rüügi Vladimir-Suzdalimaale¹⁾. Vla-
dimir-Suzdali vürst juhi rüütimisi 1223.a.
rüügil sõjaväega oma venna Jaroslav
Vsevolodovitši, kes valitses Novgorodis²⁾. Koos
Novgorodlastega tuli ka Pihuva vürst
Vladimir, mis et keegi oli sõjaväelase
u. 20 tuh., nagu teatab Läti Henrik³⁾.

Sõjavägi liikus Tartu alla, kus
vürstile anti üle vange ja sõjasaaki⁴⁾.
Edasi kõneleb Läti Henrik sellest, et
vürst arvestanud oma inimesed lii-
musele, sellus et, suunduda üle-
võimuga Ugandis ja nõgu lüüa ja [ta]
läinud Otepäele, kus toimis saunuti⁵⁾.
Siis läbis vene vägi Tartu ja Otepäe.
Venelastega ühinesid ka ugandlased⁶⁾.
Pruide juures kohtuti saarlaste väega,
kes palusid vürstil minna Tallinna
alla taarlaste vastu, kuna peale võitu
taarlaste üle seda ürgem olemus tun-
gida Liivimaale, ... kuna Riias, näemi-
sid nad, on palju ristisõdijaid, kes on

1) TL, xxvii, 3. F. Künzler arvab, et see alipalumine
toimus juba palju varem, Künzler, lu. 68.

2) TL, xxvii, 3.

3) Pealsamas.

4) Pealsamas.

5) Pealsamas.

6) Pealsamas.

valmis andma vastulööni" ¹⁾. R. Hausmann arvab selle sootuse olevat tingitud saarlaste vanast rihast taanlaste vastu, mis oli laialt tuntud ²⁾ ja mis on ka väga tõenäoline.

Vürst muulasui saarlaste nõuannet ja pöördus tagasi Saualasse, mis aga oli juba saarlaste poolt vallutatud ja venelased Viljandis poodud ³⁾. Seda vihes olevat vürst rihastunud ja otsustanud hävitada kogu Sauala elanikkonna, kes oli veel teinud järeand teutsuulaste ja katum näet ⁴⁾. See olevat siinü põgenemisega pääsenud ⁵⁾.

Jõudnud oma vägedega järvasse, kutsus vürst Jaroslav oma väene veel järvalased, viulased, läänemaalased ja saarlased ⁶⁾. Koss asuti teie Tallinna alla, mida piirati 4 nädalat, kuid tulemunteta, ja vene vägi pöördus Venemaale tagasi, misund enne tihjans Tallinna ümbuskonna ⁷⁾.

1) TL, +xvii, 3.

2) Hausmann, lk. 53.

3) TL, +xvii, 3.

4) Sealsamas.

5) Sealsamas.

6) Sealsamas. Tuleb märkida, et nimetatute mhte ei' ole teade mingisugustest vahustustet Hene vürsti es.

7) Sealsamas.

Nagu väidab R. Hausmann¹⁾ ja tema mõtteid peaaegu võrdselt edasiandev F. Keusler²⁾, oli Tallinna peale mineu eeslinn saun, kuhu saunlased olivat nü suvest ohust pääsenud. Nende arvates oleus vene- laste lõunasse pöördumine võinud saunlastele saatuslikuks saada ja et kõigepealt oleus tulnudki hävitada tugevam vaenlane. Si ole muidugi teada, kuidas oleus olunud sellisel juhul kujunenud, kui suur vägi oleus Riie alla läinud, sest rasum oli na nõrgeme vaenlasega.

Mõningaid ajaloolasi on eriti huvitanud küsimus venelaste lühemise põhjustet Tallinna alt. Peale sõjalise nõrkuse, R. Hausmann ise näitab püramisvormi madalale tasemele³⁾, toob F. Keusler põhjuseks veel sõjalis saotumise (entseber)⁴⁾, mõlemad aga entavad ühe võimaliku põhjuseks venelaste äraostumist saunlaste poolt⁵⁾,

1) Hausmann, lu. 53.

2) Keusler, lu. 68.

3) Hausmann, lu. 53.

4) Keusler, lu. 69.

5) Hausmann, lu. 54; Keusler, lu. 69.

mille nad on välja lugenud vene
 letopisidest¹⁾. Mõlemad Tallinna
 piiraniist väitlevad rissuandele
 Kougorodi ja Pihua letopisides väe-
 levad suure hulga kulla võtmist,
 mis on niivõrd ajaloolasi sellisele
 järeldusele. Oneti on läti Hevrius
 järgi teada venelaste rüüstamistest
 Tallinna all ja kulla päritolu võib
 sellega kergesti seletada. Nii jääb ar-
 vamus venelaste äraostmistest rüüstamiste
 tõenäolisus, kuna ta ei ole vastas-
 tund na venelaste üldistele poliitilis-
 tele eesmärkidele. Läti Hevrius ütles
 otseselt, et linna vallutamiseks ei jät-
 kumud siiski jõudu²⁾.

1224. aastaks kujuneb eestlaste
 olusid väga raskesti. Võitluse ras-
 kuspunut langeb niid Tartule.
 Sakslaste esimene katsed Tartut valla-
 tada mill ei õnnestunud³⁾. Peale
 viiepäevast piiramist pidid sakslased
 taganema, sest oma vähesearvulise
 tõtta ei suutnud nad ära võtta

1) H II A, lu. 61; II A, lu. 12.; ПСРЛ, IV u., lu. 201.
 -6731. a. all, r. o. 1223/24. Tallinna all väimist
 on juttu na rissuandes 6736. a. all - H II A, lu. 66,
 II A, lu.

2) I A, XXVII, 3.

3) I A, XXVII, 5.

niisuguseid liinust¹⁾. Tagasi pöördunud ristisõdijad alles peale ümbuskonna riisumist²⁾.

Peale seda saatsid noorjorodlased Tartusse appi veel endise Keemise vürsti Vjatsko (Netseni³⁾) koos 200 inimesega, . üle andes talle ülemisõim Tartus ja tiistel aladel, millised ta suudab endale allutada⁴⁾. Läti Henrik järgi võtsid Tartu elanikud Vjatsko rõõmuga vastu, . et saada tugevus võitluses kentsuolaste vastu ja andsid talle andamisel ümbuskonna maadelt. Kende vastu, kes ei soovind andamist, saatis ta ema sõjaväe, riistas kõiu alistamata kihelkonnad Naigant Viirumaani ja Viirumaalt nuni Järva ja Laualani⁵⁾. Järgmises peatüvis kõneleb Läti Henrik Tartu ja selle ümbuse andmisest Vjatskole võrusesus valdamisest⁶⁾.

Ilmselt tuli Ugandil Vene sõjalise abi eest nende nõustusi neerusi.

1) Td, xxvii, 4.

2) Pealsamas.

3) Td, ix, 10; Vescera - Td, xi, 2; xiii, 1; xv, 2.

4) Td, xxvii, 5.

5) Pealsamas.

6) Td, xxviii, 3.

tide els, kuigi nende andmete järgi ei saa kindlaks määrata nende teipset ulatust. See on õieti esimene sellelaadiline teade, mis mõneleb eestlaste nõustustest sõjalise abi eest. Briti raskus ei võinud nende nõustuste täitmise olla, sest sõltuvalt nii Norvigi- kui ka Pihua siseoludest ja üldse Venemaal valitsevast olukorrast ei võinud venelased eraldada sõjalisus tegevuses Baltiummis eriti suuri jõude ja võlutuid seetõttu ise suurel määral oma sõjaliste liitlaste jõududest.¹⁾ Üldiselt polnud, nagu rõhutab J. Furtis, xiv sajandi algul maavande muremine ilmselt mitte eriti raskest alluvuse vormis; mõnedel juhtudel piirdus see alandlikkuse väljendamisega ja oma- moodi sümbolise andami muremisega (näit. Pihua Talvua lätlaste mure ja Polotski liitlaste mure)²⁾.

Ngandilt andami võtmine ja oma valdusele muretamine tõendavad aga, et ilmselt endiste vallutustendentside olemasolu suure viirside

1) Зыков, л. 50.

2) Сеalsamas, л. 45.

poliitikas Ugandi suhtes. Nii on F. Kloss-
ler kindel, et Tartu pidi saama Nõue
valduste trojipunkti ja see Nõue viis-
tide residentuur, mõeldes ilmselt Nor-
gordit¹⁾.

Ka lotgallide ja liivlaste katsed
Tartut vallutada ei andnud tulemusi,
saamati ei olnud edukas see Tartu
5-päevane piiramine rüütlivendade poolt
1224. a. aprillis²⁾. Tartu oli jäinud ai-
museks eestlaste valduses olevas lin-
nuses, kust ilmselt teostati venelas-
tega koos nihelid retui marabermas-
kondadene³⁾. Piiskop Albert saatis
saadikud vürst Vjatsko juurde Tar-
tusse, „paludes taganeda neist mäs-
sajast“, kuid Vjatsko ei nõustunud⁴⁾.

15. augustil saabus Tartu alla
suur ristiriütlite vägi eertsas piis-
kop Alberti endaga ning alustatause
jõlle uut Tartu piiramist⁵⁾. Uuesti
saadetause liinusele vürst Vjatsko
juurde saatusond läbiräärimisteks⁶⁾.
Vürstile lubatause, vaha väljapääs

1) Kellerep, lu. 69.

2) T A, x x $\overline{viii}$, 1.

3) T A, x x $\overline{viii}$, 2-3.

4) T A, x x $\overline{viii}$, 3.

5) T A, x x $\overline{viii}$, 5.

6) Pealsamas.

Koos oma inimeste, hobuste ja varaga, kui [ta] ainult lahuus liinusest ja jättaus selle [unust] taganeja rahva¹⁾. Kuna vürst Njatius ostab aliväge Novgorodist, üeldub ta, kangekaelselt lahuumast²⁾.

Püümine venib pikalt, otsustatuse alustades toimijoom. Brimele valilijõudmule lubatause kõige autam, mille hulka kuulub us parim vang, välja arvatud vürst Njatius, kes pidi poodama kõige kõrgema pun otsa³⁾. Lauldaste selline suhtumine iseloomustab ilmevalt vürsti muut osatahtsust Tartu noitsmisel. Lõpuus tungitause liinusesse, kus Läti Henryku teatel tapetause halastamatult maha kõin mehed peale ihe Suzdali murvürsti varalli, kes varustatuse hobuse ja viitusega, et ta Novgorodis ja Suzdalis juhtumust teataus⁴⁾.

Vürst Njatius poolt oodatud mur abivägi jõuab Pihavasse alles pärast Tartu langemist, ja sellest kuul-

1) TL, xxviii, 5.

2) Sealsamas.

3) Sealsamas

4) TL, xxviii, 6. Ka Novgorodi letopis märgib Njati-
ko murra ja Tartu langemist - HTL, lu. 61 ja 264.

mid, pöördub tagasi Novgorodi¹⁾.

Pärast Tartu langemist saatsid nii Novgorod kui ka Pihuva sardikud Riiga rahu paluma²⁾. Rahu sõlmiti³⁾, kuid millistel tingimustel, selle kohta püüdnud uurivais andmed. F. Kussler arvab, et „venelased loobusid mõigest, mida nad kunagi (kunigi na ajutiselt) vahetult valdamaid territoriaal ja igamugusest andamist eestlastelt⁴⁾. Rahu tehti na läänemaalastega, saarlastega jt-ga⁵⁾. Läti Slewin teatab: „ja võtsid riialased vastu nende ettepaneku ja andsid rahu mõigile, ues palusid“⁶⁾.

Õesti-Vene sõjalise liidu lüüasaamisega 1224. a. oli mandriitlaste saatus otsustatud. 1227. a. langus ristiriitlute riue alla na Soomea. Sausa riitlute edanisele tungile itta pani piiri alles Aleksander Nevski võit jõalabingus 1242. a.

1) TL, XXVIII, 6.

2) TL, XXVIII, 9.

3) Sealsamas.

4) Kuvunen, lu. 72.

5) TL, XXIX, 1.

6) Sealsamas.

Kokkuvõte

Eesti - Venelaste vastastikused poliitilised suhted etendavad eestlaste muistse vabadusvõitluse kõrgus mullalt otsustavat osa, misjuures nende suhete iseloom võitluste kõrgus muutus. Nastavalt sellele võib Eesti - Venelaste poliitiliste suhete ajaloo XIII sajandi algul üldjoontes jagada 2 perioodi: ajajärku enne aastaid 1216 - 1217 ja pärast seda.

Enimist perioodi iseloomustab nii vene vürstide kui ka eesti hõimude poolt varasemate sajandite poliitika jätkumine. Vene vürstid taotleavad Eesti alade, eriti Ugandi muutuist oma maavaluseks territooriumis sõjaväikelega Torma, Otepää ja Varbola alls, eestlased

testavad vasturetui Vene aladele. Mut olukorda ei näi Mumbui pool arvestavat. Kahtlemata nõrgestavad vastastuuesed sõjaväigud eestlaste jõude võitluses sausa-mandinaania vallutajatega.

Teisel perioodil on Eesti-Vene poliitilised suhted rõtvunud uue ilme. Võitluses saaslaste vastu teib 1216.-1217.a. sõjaline liit vene rüsti-riimide ja eesti maanondade vahel. Enialgu ühendavad oma jõud saar-lased ja Polotsku, hiljem astuvad lü-tu teised eesti hõimud juba Pihua ja Novgorodija. Vähemalt Polotski-saarlaste liidu pulbul on mõlemad pooled nõrdõigustunud osavõtjad sõja-liselt liidust, sama kehtib ka Nov-gorod-Pihua-saarlaste liidu kohta. Teiste maanondade mhtes ei saa seda täie mindlusega öelda, Ngandil tuleb aga mindlasti sõjalise abi eest kanda uslusturi.

Eesti-Vene sõjalise liidu tule-musi iseloomustab ilmenalt ühine suur võit Otepää all 1217.a. veebruaris.

Väga paljutähendavad on ka Läti-
 Lõuniku nõuduvad pahameeleaval-
 dused eestlaste liitlaste suhtes.

Peaaegu täiesti iseseisvat ise-
 loomum omavad Ugandi-Vene rüh-
 ted pärast 1216.-1217.a. ühisele te-
 gemisele vaatamata lööb pidevalt
 välja varasema perioodi poliitiline
 joon. Ugandlased teostavad rüüste-
 retui Norrgordimaale (näit. 1221/22.a.
 tabel), vene rüütid aga kas siis
 rüüstavad samuti Ugandit (1221)
 või kuulutavad Ugandi oma val-
 dusalaks (1223-1224).

Õesti-Vene sõjaline liit püüis
 kuni vabadusvõitluse otsustava sta-
 pi lõppemiseni 1224.a., mil ühiselt
 võeti vastu vastus Tartu all, misjuu-
 res ettepanemuid selle liidu uuen-
 damiseks tehti nõudvalt mõlemalt
 poolt. Kahtlemata suurendas Õesti-
 Vene sõjalise liidu eksistentsiini-
 munde teguvite võrval eestlaste
 vastupanuvõimet sausa ja man-
 dinaania agressioonile.

Kasutatud kirjandus
koos lühenditega

Allinad.

Heinrichs Livländische Chronik, Be-
arbeitet von Leonid Arbuzov und
Albert Bauer, Hannover 1955 = HLC.

Терпиха Ламбвичский, Хроника
Ливонии, Издание, перевод и ком-
ментарии С. А. Аннинского, 1938 =
= ТЛ.

Нолрогская первая летопись
старшего и младшего изводов
под редакцией и с предисловием
Н. А. Маскова, М.-Л. 1950 = НПЛ.

Нолрогская рембранше летопись,
Полное собрание русских летописей,
изданные по высочайшему повел-

ремио мунепаморского археогра-
 фического комитета, том аль-
 бёмнои, расам нербои, боньса
 нербои, Темпорарг 1915 = ПСРЛ, IV к.
 Писовские летописи, боньса нер-
 бои, уприсметур и унаам А. Гер-
 цови, Москва - Ленинград 1941 =
 = ППЛ.

Teadusliku kirjandus.

Bonnell, E., Russisch - livländische
 Chronographie von der Mitte des
 neunten Jahrhunderts bis zum Jahre
 1410, St. Petersburg 1862 = Bonnell.

Blumfeldt, E., Estonian - Russian re-
 lations from the IX - XIII century, Hol-
 mial MCMLIV = Blumfeldt.

Eesti ajalugu I, Eniajalugu ja muistne
 valadusriitus, Tegetoimetaja H. Moora,
 Peatoimetaja H. Kruus, Teine, muistne
 trükk, Tartu 1936 = Et.

Eesti NSV ajalugu kolmes köites. Peatoi-
 metaja E. Vaan, I köide, Kõige vanemast
 ajast XIX sajandi 70-ndate aastateni,
 Toimetanud A. Vassan, Tallinn 1955 = E NSV A, I k.

Õesti rahva ajalugu, Toimetanud
 juhan Libe, August Oinas, Hendriin
 Lepp, juhan Vasar, I k., Tartu 1932 =
 = B R A.

Hausmann, R., Das Ringen der Dait-
 schen und Dänen um den Besitz Est-
 lands bis 1227, Leipzig 1870 = Hausmann.

Mora, H., Õestlaste vabadusvõitlusest
 700- ja aastast, Mõningaid jooni,
 „Ajalooline ajaviri“, 1922, lk. 14-31 =
 = Mora.

Trummel, V., Vene-Õesti vastastikkused
 sulited IX sajandist kuni XIII sajandi
 alguseni, Dissertatsioon ajalosteaduste
 kandidaadi teadusliku kraadi taotle-
 misel, Tartu 1955, Käikiri numb TRÜ
 Teaduslikus Raamatukogus = Trummel.

Зымыц Я., Русско-венгерские см-
 нения в IX - XII вв., „Венгерско-маг-
 ярскем“, кнута 3/79, 1940, lk. 39-56 =
 = Зымыц.

Клиссер Ф., Окончание переговоров
 русского воеводы в
 венгерском крае в XIII сто-
 летии, С. Пенецбург 1900 = Клиссер.

Насонов А. К., "Русская земля" и образование территории древнерусского государства, М. 1951 = Насонов.

Очерки истории СССР, Период феодализма, IX - XV в. в. в двух частях, I, Москва 1953 = Очерки.

Пашуто В. П., Героическая борьба русского народа за независимость (XIII век), Москва 1956 = Пашуто.

Рашик Б. Я., Пашенбо и Русь в X - XV веках, Москва - Ленинград 1959 = Рашик.

Соловьев С. М., История России с древнейших времён в пятнадцати томах, книга I (том 1-2), Москва 1959 = Соловьев.

Sisukord

Lisesejuhatus.	lu. 2.
<u>I</u> Eesti-vene sõjalise sõjategevuse ja Põhivõitluste aastail 1206 - 1212.	lu. 12.
<u>II</u> Eesti-Vene sõjalise sõjategevuse uue etapi alguse ja selle järel Eesti-vene sõjategevuse teisel etapil.	lu. 26.
<u>III</u> Eesti-Vene sõjategevuse aastail 1222 - 1224.	lu. 55.
Kokkuvõtte.	lu. 67.
Kasutatud kirjandus koos lühenditega.	lu. 70.